

stilo. Kako neki hočemo pedagogično opravičiti, ako se mučijo bodoče dekleta in slovenske kmetice ali tudi tržanke in meščanke z rimskimi ustavnimi ali s semitskimi boji ali z vsemi gonovji Južne Amerike, z otoki Avstralije, z nedostopnimi deželami Afrike itd.

V prvi vrsti gre torej poskrbeti, da se deklice splošno izobražijo, potem pa, da postane ta izobraženost nekakega stanovskega pomena. *Fr. Gabršek.*

## Zgodovina pedagogije.

(Dalje.)

### VII. Pietizem.

Pietizem znači oni tok v protestantski cerkvi, ki se je držal načela, da se ima religija in krščanstvo bolje razodevati s čustvovanjem in delovanjem (s srcem in voljo), nego z znanjem (umom). Pri protestantih je namreč po smrti začetnikov nove vere zavladala mrtva vera v prazne besede verskih nauk ali tako znana ortodoksija. Brezplodni in prazni prepiri o raznih teologijskih vprašanjih vzbudili so mržnjo in nezaupnost, i tako je zginila prava krščanska ljubezen in potrpežljivost. Proti temu je deloval pietizem, kateremu je bil začetnik Filip Spener (l. 1635—1705.), predstojnik in konzistorijski svetnik v Berlinu. Da bi svoja načela praktično izpeljal, uvedel je „katehetski pouk“. Vsako nedeljo popoldne je namreč zbranim otrokom in ljudstvu razlagal po eno poglavje iz katekizma. Pri tem je največ na to gledal, da je vplival na srce mladine. Z delovanjem takratne šole ni bil zadovoljen, ker prihajajo iz nje mladenči, katerih „možgani so polni teologijske filozofije, ali srce jim je prazno in brez vsake nebeške milosti“.

Da bi v šolo prenesel petistiške nazore, o tem se je trudil Avgust Herman Franke (l. 1663—1727.), profesor na vseučilišču v Halli in župnik v Hallskem predmestju Glauhi. On je z izvanredno marljivostjo gojil cerkveno katehizacijo. Z dobrovoljnimi prinosi osnoval je najprvo v svojem lastnem stanu šolo za siromašno deco, a kasneje na prošnjo meščanov tudi mestno šolo v posebni sobi, katero je najel v bližini župnega stanovanja. V eni in drugi šoli učili so se otroci religije, čitanja, pisanja, računstva, pozneje tudi stvarnih predmetov.

Na dalje je utemeljil pedagogij za plemenite gojence, v katerem so se učili tako rekoč samo stvarni predmeti, češ da je to zelo potrebno za plemenite otroke, ki bodo enkrat ali gospodarili ali pa postali vojniki, uradniki itd. Zavoljo tega je bil pri pedagogiju botaniški vrt, prirodoslovni kabinet, kemijski laboratorij, anatomski kabinet, mlin za brušenje stekla in dr. Iz darov, ki so mu došli od mnogih človekoljubov, kupil je hišo za sirotišče. Osnoval je potem semenišče za učitelje, penzionat za deklice, latinsko šolo itd. Naposled je za vse te zavode iz milodarov sezidal ogromno poslopje z mnogimi dvorišči, ki so prave ulice z visokimi hišami na obe strani. Ko je Franke umrl, je bilo na njegovih zavodih čez 2000 učencev in 200 učiteljev. Franke ni dosta pisal o vzgoji. Svoje pedagogijske nazore razvil je največ v navodih za učitelje.

Svrha vzgoje mu je bila pobožnost. Deca naj se privedejo do „živega spoznanja Boga in Kristusa ter k pravemu krščanstvu“. V tem more mnogo storiti šola z vzgledom, molitvami, religijskimi vajami, disciplino in s poukom. Na molitve in pobožne vaje se je zelo pazilo, po mnenju nekaterih pedagogov se je celo pretiravalo. Dnevno delo se je začinjalo z jutranjo pobožnostjo. Šolski nauk se je začel in končal z molitvijo. Razen tega se je v določenih urah molilo v cerkvi, in poleg tega so šli ob nedeljah dvakrat k

božji službi. Še celó na sprehodu morali so otroci pod jasnim nebom peti kako po-božno pesem ali moliti.

Disciplina je bila zeló stroga. Deci so zabranjevali igro. Pohod letnih sejmov je bil prepovedan. Glasba je bila škodljiva igra. Kazni so potrebne, ali kadar se kaznuje, ravná naj se krščansko, modro in oprezno. Radi neznatnih pogreškov, n. pr. ako se dete smeje, ogledava, ne gre otroka tepsti. Ne treba pa kaznovati one, koji so nežne narave, tako, kakor surove in drzovite. S krščansko blagostjo se more več storiti, kakor z velikimi kaznimi. — Pri pouku se je gledalo največ na veronauk. Vsak dan učil se je nekaj ur katekizem in biblija. Za čitanje, pisanje, računstvo in petje porabilo se je v mestni šoli komaj toliko časa, kakor za edini verouk. Mnogo so se vadili otroci v sestavljanji pisem. Ročnega dela se niso učile samo deklice, ampak tudi dečki. V vseh šolah so pa negovali zeló stvarne predmete. Franke je v tem prekosil vse prejšnje pedagoge. Grešil je pa zopet s tem, da je mladino preveč obložil. Vsak dan trajal je namreč pouk sedem ur. Tudi ob nedeljah pred pridigo in po pridigi je bila šola. Šolskih praznikov ni bilo nič.

Od znamenitejših pietistiških pedagogov nam gre še omenjati Krištofora Sem-lera, predikanta v Halli. (1706.) On je s pomočjo mestne občine v svojem stanovanji osnoval šolo, katero je imenoval matematiško in mehaniško realko, a učilo se je v njej nekaj iz fizike in rudstva, poznavanje raznih dreves in barv, risanje, kmetijstvo, vrtnarstvo, čebelarstvo, nekaj iz anatomije, zdravoslovja, nekaj iz policajnega reda ter iz po-vesti domovine in zemljepisa Nemčije. Semler se torej more smatrati začetnik realk. Njegovo misel je zgrabil Ivan Hecker (1716 — 1758.), predikant v Berolinu. On je osnoval troje šol: nemško, latinsko in realno šolo. A največ je gojil realko, ter je leta 1748. dosegel, da jo je pruska vlada pripoznala in odobrila. Z isto šolo je združil neko vrsto učiteljskih šol. Heckerova realka je bila namenjena takim učencem, ki so si hoteli izbrati praktična dela. Zato se je v njej učila aritmetika, geometrija, stavbarstvo, risanje, prirodoznanstvo, teloslovje, svilarstvo, gospodarstvo in dr. Deco so vodili v de-lavnice obrtnikov, in imeli so tudi bogate zbirke raznih modelov za zgradbe, ladje, go-spodarsko orodje, zbirko robe, kož in dr. Razen tega bili so posebni oddelki za obrtni-štvo, stavbarstvo, gospodarstvo, rudarstvo, računarstvo. Mladina je bila tako obložena, da je imela komaj eno uro na dan mir, a ne za odmor, nego za jelo.

### VIII. *Franjo Fénelon.*

Franjo Fénelon je bil rojen l. 1651. v Perigordu. Kadar je dovršil teologijo v Pa-rizu in opravljal nekaj časa službo dušnega pastirja, imenovan je bil ravnateljem zavoda, v katerem so se vzgojevale one hčere iz plemenitih družin, ki so se bile odrekle refor-movani veri in prestopile v krilo katoliške vere. Kasneje mu je kralj Ljudevit XIV. za-upal vzgojo svojega unuka, vojvode burgundskega. Fénelon je z milim, ali vender res-nobnim ravnanjem in nežnim navodom ozdravil svojega vzgojenca od mnogih nedostatkov, posebno od oholosti, resnosti in od pohlepa po igri in zabavi. Zanj je napisal več del. Naj znamenitejša so „Razgovori pokojnika“ in „Zgodbe Telemaka sina Ulisovega“. Po-slednje delo je „zrcalo za vladarje“. V tej povesti so za vsako prigodbo vladarskega življenja lepi nauki: za poljedelstvo, trgovino, red v državi, umetnost, vzgoja dece itd. Pokazuje se v njej po vsem jasno, kako morejo tudi najmodrejšega vladarja zapeljati sebičniki, kako tiran sam stvarja ječo, in kako vladar zavoljo storjene krivice več trpeti mora, kakor drugi ljudje. To delo je bilo namenjeno edino le vojvodi burgundskemu, a po nezvestobi sluge je prišlo v javnost, ter pribavi Fénelonu mnogo neprilik. Kralj ga je smatral za satiro na svojo osebo in svoje vladanje. Zavoljo tega je zabranil Fé-

nelonu, da se mudí na dvoru in občuje z vojvodo burgundskim. Ker je bil Fénelon mej tem imenovan za nadškofa cambraiskega, odpotoval je v svojo škofijo, kjer se je marljivo pečal s svojimi pastirskimi posli. Ko je postal njegov vzgojenec vojvoda burgundski sovladar, začel je zopet delovati na javnem polji in je napisal nekoliko političkih spisov in spomenico za bodočega vladarja. Vojvoda burgundski je pa umrl mej tem nagle smrti pred, nego je mogel zasesti kraljevski prestol. To je Fénelona zelo razžalo-stilo in je tudi on kmalu potem umrl l. 1715. Najznamenitejše Fénelonovo delo je „o vzgoji deklet“. Celo to delo delí se v trinajst poglavij in eden dodatek, v katerem so neki posebni navodi namenjeni gotovi gospej za vzgojo njene hčere.

Pred vsem dokazuje Fénelon v tem delu, da se mora delati za vzgojo deklet z isto skrbjo, kakor za vzgojo dečkov, kajti slaba vzgoja žene donaša več hudega, nego slaba vzgoja moževa. Neznanstvo je krivo, če devojka ne zna, čem bi se nedolžno zabavala. Najbolje je z vzgojo dekleta pričeti v njenem detinstvu. S poukom se mora počakati, dokler se ne okrepčajo udje. Treba se varovati, da jih ne naučimo mnogo govoriti. Zadovoljimo se, da se razvijajo malo po malem pri prilikah, ki se same po sebi ponujajo. Sledimo naravi in bodimo jej na pomoč. Radovednost njihova naj se porabi, in dá naj se jim prilika, da morejo si ogledati razne stvarí (mline, delavnice, štacune itd.).

Mnogokrat ni treba jim praviti besede ne, ampak samo pred njimi to storiti, kar naj tudi deklice storé. Kazni naj bodo lahke, ali vselej tako izpeljane, da jih bode sram. Zmirom enako ravnati nikakor ne kaže.

Nauk je treba storiti prijeten in zabaven. Dete ljubi vesele pripovedi. Pripovedujejo naj se izborne pripovedi z malimi besedami. Dobre so basni iz živalstva, ako so umne in nedolžne. Poganske basni so nečiste. Otroci naj bodo zadovoljni s svetimi povestimi, da se ž njimi vera utemelji. „Kdor ne previdi, da je verozakon skozi in skozi historijski, ta ni malo ne pozna njegove bistvenosti. Čeravno je videti, da biblijske povesti podaljšujejo nauk, vendar ga v istini skrčijo, kajti odvzamejo mu ono suhoparnost katekizma, ki podaje verske resnice brez dejanj“. Dodajo naj se govoru bakrorezi ali slike, ki kaj ugodno predočujejo svete pripovedi.

Glavna dolžnost žene je vzgoja dece in hišno gospodarstvo. Zato se hoče mnogo znanja, modrosti in izkustva. Mati mora popolnoma poučena biti v veri. Na dalje treba deklice učiti čitati in pisati. Trebalo bi tudi, da bi znali slovnico. Materinski jezik ne gre učiti enako po pravilih, kakor se učí latinski jezik v šoli. Deklice bi morale tudi znati čvetere vrste računov, a dobro bi bilo, ako bi znale nekaj tudi o glavnih pravilih prava. Naj čitajo zgodovino grško in rimsko ter povest svoje domovine in sosednih držav. Slikarstvo, osobito risanje je koristno ženam pri njihovem ročnem delu, ki ne more biti lepo, ako ne poznajo pravil risanja. „Pri vzgoji deklet je pa treba vedno misliti na njih stan in na kraj, kjer bodo živela, ter na poklic, katerega si utegnejo pri priliki izbrati. Paziti gre, da se ne zazibljejo v nade, katere prekosé njih imetje in stan“.

Na tem mestu nam je še omenjati reda šolskih bratov, ki ga je bil osnoval francozki duhovnik Ivan de la Salle (l. 1651—1719). Ta red se je baval najprvo z vzrejo siromašne dece, katero je proti tedanjemu običaju poučeval brezplačno. Pouk v srednjih in visokih šolah mu je bil po pravilih zabranjen. Šolski bratje vpeljali so povsod vkupno poučevanje ter svoje učence po starosti in napredku razdelili v razrede. Učili so jih pa v njihovih šolah: veronauk, slovnico, pravopis, krasopis, risanje, zemljepis in računstvo, in to po osnovi in metodi, katera je bila v pravilih reda. Poedinec ni smel v tem nič izpremeniti,

IX. *Ivan Rousseau.*

Sredi sedemnajstega stoletja pojavilo se je na Angleškem mišljenje, ki je v zadržaju religije priznavalo samo to, kar imajo vse vere skupno, in kar se z umom zapopasti more. Ustno razodenje in liturgija sta samo za veliko maso, a filozofi da je ne trebajo. Ker so privrženci tega nauka samo vero v Boga (deus) imeli za glavno stvar, a razodenje po sv. pismu za postransko, zato so jih zvali deiste, in ker so verovali samo to, kar so z umom (ratio) doseči mogli, rekli so jim tudi racionalisti, pa tudi naturalisti, ker so zanikali, da bi religija bila več od narave, in ker so čudeže po naravnem potu razlagali. Angleški deizem razširil se je skoro tudi po drugih deželah. Na Nemškem mu je delal pot Leibnitz in njegov učenec Kristijan Wolf, a na Francoskem Voltaire, ki je prav na nedostojni način grdil krščanstvo in biblijo. Na Francoskem je pa deizem kmalu zabredil v ateizem in materijalizem. Tako zvaní enciklopedisti (Diderot, d' Alembert, Helvetij, baron Holbach itd.) začeli so zanikati še celó božanstvo in obstanek duše. Rousseau res ni bil ne ateist, ne materijalist, a je pritrjeval deizmu in naturalizmu in je sovražil takratno državo in cerkev. Pa ker je on s svojimi deli odločno deloval za razvitek pedagogije, zato hočemo bolj na drobno razložiti njegovo življenje in njegove nazore. Ivan Jakob Rousseau se je rodil l. 1712. v Genevi. Prva vzgoja njegova je bila zeló zanemarjena. Oče vdovec ni se zanj dosta brigal. Bil je nekaj časa pisar pri nekem odvetniku; potem v nauku pri nekem bakrorezcu. Po priporočilu gospe Varensove je prišel v turinski hospital za katehumene, kjer je po neki pripravi prestopil v krilo katoliške cerkve. Potem se je bavil pri gospej Varensovi čez deset let brez posebnega opravljanja, učeč se starih jezikov, matematike, filozofije, risanja in glasbe. Zapustivši gospo Varensovo prevzel je mesto domačega učitelja pri nekem trgovcu v Lyonu, kjer pa ni ostal dolgo, kajti sam je rekel, da nima za učitelja pravih svojstev. Iz Lyona je šel v Pariz, a od tod za tajnika poslanca v Benetke.

V tem času je dijanska akademija (l. 1749.) razpisala natečaj za vprašanje: „Ali je napredek v znanostih in umetnosti pomagal popraviti ali pokvariti нравnost (moralo)? Rousseau je napisal razpravo in dobil nagrado? V tej razpravi je dokazal, da je razvitek znanosti in umetnosti poguben za moralo. Pozival se je na Rimljane, Špartance in Atenčane, ki so bili tem slabši, čem bolj so v omiki napredovali. Kmalu je razpisala dijanska akademija tudi drugi natečaj za razpravo: „O vzrokih neenakosti mej ljudmi“. Rousseau je razpravljal tudi to pitanje, a ni dobil nagrade, čeravno je bila razprava v bistvu soglasna s prvo. On je namreč vso krivdo radi neenakosti mej ljudmi zvalil na omiko ter dokazoval, da so bili ljudje enaki, dokler so živeli kot živina v gozdu brez obleke, brez obitelji, brez običaja in govora. „Neenakost je nastala s tem, ko so začeli poedinci gotov kos zemlje svoj imenovati in si ogradili polje. S pojmo lastništva nastal je prepir mej ljudmi, nastala je razlika mej bogatim in siromašnim, mej močnim in slabim, mej gospodarjem in slugo.“

(Dalje prih.)

## Knjiga Slovenska

v

## XIX. veku.

**Stefan Kociančič** r. 25. dec. 1818 v Vipavi, sveč. 1841, kaplan v Ločniku, od l. 1846 profesor bogoslovja, sv. pisma starega zakona in jutrovskih jezikov, knjižničar od l. 1851 in naposled ravnatelj duhovskemu semenišču, častni kanonik l. 1875 v Gorici, u. 9. apr. 1883. — Kar je Prešern pel o M. Čopu, češ: Slédni je bil ti domač jezik